

FENIKS

1944 - 2024

FENIKS

1944 - 2024

PIETER NELLETTJE

COLOFON

FENIKS

1944 – 2024/ Pietermetje

Opmaak en cover + gedichten zijn van mijn hand

© P. Brenninkmeijer-Werners 2024

MIJN OUDERS TROUWDEN OP 16 OKTOBER 1940. MIJN ZUS EN IK WERDEN GEBOREN IN DE OORLOG. OP 11-11-1944 KWAM ER OOK NOG EEN 'BEVRIJDINGSKINDJE' BIJ: (OVERLEDEN IN 2008). NA DE OORLOG: MIJN BIJZONDERE BROER (1947) EN HEKKENSLUITER 'KRUIMEL' (1948) MIJN OUDERS: NEDERLANDERS DIE DE OORLOG HEBBEN MEEGEMAAKT. NA ENIG ZOEKEN EN NAVRAGEN KWAM IK DANKZIJ MIJN JONGSTE ZUS HET DAGBOEKSCHRIFTJE VAN MIJN VADER OP HET SPOOR. VERVOLGENS KREEG IK DE KOPIETJES, DIE MIJN OUDSTE ZUS VOOR MIJ VERZORGDE. KEURIG GEDRUKT, MAAR BIJNA ONLEESBAAR. IK WAS RAZEND NIEUWSGIERIG NAAR DE INHOUD. ZE DEED ER EEN BRIEFJE BIJ: 'PAPA HEEFT HET OP TWEE NOTITIEBLOKJES GESCHREVEN, EN HEEFT DAT LATER (T/M BLZ. 20) IN EEN SCHRIFTJE OVERGESCHREVEN. EÉN GEDEELTE ZAT NOG MET EEN NIETJE VAST, ANDERE VELLETTJES ZIJN LOS. IK GA ZE SORTEREN NA KOPIËRING...' MET POTLOOD GESCHREVEN OP - DEELS GELINEERD - DEELS RUITJESPAPIER -. VEEL TEKSTEN WAREN DOORGESTREEPT. ENKELE LOSSE BLAADJES MAAKTEN HET LASTIG OM DE VOLGORDE TE BEPALEN; EN BIJNA NERGENS

GEDATEERD! IN TEGENSTELLING TOT HET NAUWGEZET BIJGEHOUDEN DAGBOEK VAN EEN STADGENOOT. Zo kwam ik toevallig het boekje tegen van de Bosschenaar Jos Verstraeten. Geschreven in exact dezelfde periode: 'STORM OVER DEN BOSCH'. DAGBOEK OVER DE EINDSTRIJD VAN DE BEVRIJDING VAN 's-HERTOGENBOSCH. EIGEN BEHEER, 1944. Jos Verstraeten woonde aan de Citadellaan. Op dezelfde dag beginnen beiden hun verslag. 9 September 1944. Na het verloop van de middag beschreven te hebben gaat Jos op blz. 4 verder met: 'Kort voor acht uur, dat is het tijdstip, waarop de burgers van de straat moeten, worden bekendmakingen aangeplakt: 'Morgen om 7 uur moeten alle mannen van 18 tot 45 jaar zich melden op het Stationsplein. Schoppen en houwelen dienen meegebracht te worden'. Mijn vader schrijft in zijn verslag over dezelfde maatregel: 'Met schop en pikhouweel...' Jos: 'Op de hoeken van de straten groept de bevolking bijeen en bespreekt deze nieuwe terreurmaatregel. Al spoedig weet men, waar het om gaat: stellingen maken achter de Maas, waarschijnlijk in Zaltbommel. Met een extratrein zullen de mannen erheen gebracht worden'. Op blz. 5 gaat hij verder met: 'Prachtige wolkenformaties drijven statig over het wijde Brabantse land. Maar vóór het station verzamelt zich tegen zeven uur in de morgen een opgewonden menigte. Een paar honderd man tussen de 18 en 45 jaar heeft zich gemeld op de oproep, welke gisteravond laat bekendgemaakt is. De rest van de mannelijke bevolking van Den Bosch heeft zich 'gedrukt'. Mijn vader schrijft: 'Niemand ging! En verderop, de Duitsers houden niet van halve maatregelen en ze zien er geen been in om, (wanneer ze te weinig mannen geronseld hebben), de rest gewoon van straat op te pikken'. Even verderop: 'Een vooraanstaand persoon is gedood en er zullen zes Nederlanders gefusilleerd worden. Volgens mededelingen uit goede bron moeten het er veel meer geweest zijn.' Ook op Dinsdag 24 oktober beschrijft Jos de gebeurtenissen. Verslag van Jos: 'Vannacht is het wel de ergste nacht geweest, die ik ooit meegemaakt heb. Ik geloof niet dat het erger kan. Om half één vannacht is het begonnen en het heeft geduurd tot half één 's middags. Twaalf uur aan één stuk heeft het gedaverd. Twaalf uur aan één stuk hebben de granaten gehuild en gegierd. Twaalf uur aan één stuk heeft Den Bosch in doodsangst geleefd.' (blz. 26) Op diezelfde dag schrijft hij: 'Nog steeds ligt aan het einde van de straat de zware ijzeren hefbrug onbeschadigd over de Zuid-Willemsvaart. Maar ik weet, dat ze geladen is

MET EEN PAAR HONDERD KG SPRINGSTOF. EN IK WEET WEL HAAST ZEKER, DAT IN DE NABIJHEID VAN DE BRUG EEN DUITSER KLAAR STAAT MET EEN PANTSERVUIST... STIL IS HET NU, WONDERLIJK STIL. EEN PAAR REGELS VERDEROP: EEN RATELEND GELUID KOMT NADER EN NADER. HET DREUNT EN TRILT MEER EN MEER: TANKS! HIJ HEEFT GETROFFEN, HELAAS. HET HAGELT STENEN, DAKPANNEN EN GLAS: DE BRUG IS GESPRONGEN!' (BLZ.28) OP WOENSDAG 25 OKTOBER SCHRIJFT JOS: 'VANNACHT HEBBEN DE GEALLIEERDEN EEN NOODBRUG GESLAGEN OVER DE ZUID-WILLEMSVAART EN IK ZIE DE TANKS AAN DE OVERZIJDE VAN HET KANAAL DE BINNENSTAD BINNENDRINGEN.' EN OP BLZ. 30: 'IN DE MIDDAG LAAIT EEN NIEUWE GROTE BRAND OP. MET WEEMOED DENK IK AAN HET PRACHTIGE STATIONSGEBOUW. HEEL DE NACHT DUURT DE BRAND VOORT EN VERLICHT DE HEMEL BOVEN DE STAD FELROOD' MIJN VADER SCHRIJFT: 'HET PRACHTIGE STATION IN BRAND GESTOKEN DOOR JACHTBOMMENWERPERS. 'S AVONDS WAS DE STAD IN DE RICHTING VAN 'T STATION ÉÉN VLAMMENZEE. DE LUCHT WAS HELROOD GEKLEURD. IK KREEG STEEDS MEER BEWONDERING EN RESPECT VOOR MIJN OUDERS EN HUN GENERATIE. - ZE HADDEN LEF. - ZE VOLGDEN HUN HART EN BLEVEN HOPEN OP EEN BETERE TOEKOMST. ZE NAMEN HET LEVEN ZOALS DAT KWAM. WAT ME HET MEEST OPVIEL IN HET VERSLAG VAN MIJN VADER WAS ZIJN HOUDING TEN OPZICHTE VAN DE MENSEN OM HEM HEEN. HET LIJDEN. ENERZIJD'S VERBIJSTERING. - MIJN VADER SCHRIJFT IN ZIJN VERSLAG: - 'DIT IS NU ÓÓRLOG, ZOALS IK HET LAS IN DE BOEKJES VAN MIJN JONGENSJAREN' -. EN ANDERZIJD'S ZEI HIJ ALTIJD: 'IN EEN OORLOG HEB JE ALLEEN MAAR VERLIEZERS...! DE INSTELLING: 'IK BEN GOED - JIJ BENT SLECHT' - IS WEL DE MEEST BEGRIJPelijke, MAAR NIET DE BESTE. DAARVAN BEN IK OVERTUIGD. DE WERELD WAS VOOR DE MEESTE MENSEN VOORAL IN OORLOGSTIJD ZWART-WIT INGEDEELD. ONDANKS DE GRUWELIJKE GEBEURTENISSEN IS DAT NATUURLIJK SIMPEL EN STERK VERTEKEND GEDACHT. OOK AL ZAT DE WERELD VRESELIJK CHAOTISCH IN ELKAAR. WAT MIJ ONTROERT IN HET VERSLAG VAN MIJN VADER IS ZIJN GENUANCEERDE HOUDING TEN OPZICHTE VAN DE SLACHTOFFERS. INMIDDELS BEHOOR IK TOT DE SENIOREN VAN NU. SENIOREN DIE GROOT ZIJN GEWORDEN IN EEN TIJD DAT PRATEN OVER GRENSOVERSCHRIJDENDE GEBEURTENISSEN NIET GEWOON WAS. DE OORLOG WAS IN LETTERLIJKE EN FIGUURLIJKE ZIN EEN ZÉÉR GRENSOVERSCHRIJDENDE GEBEURTENIS. ONZE MANIER OM ERMEE OM TE GAAN WAS: FLINK STUDEREN EN HARD WERKEN; GEEN EMOTIES. HEEL ERG JE BEST DOEN OM MOEILIJKE HERINNERINGEN NIET ONDER OGEN TE ZIEN. DE VUILE WAS VOORAL NIET BUITEN HANGEN. IKZELF HEB NIET ZOVEEL CONCRETE HERINNERINGEN AAN DE OORLOG, DAARVOOR WAS IK NOG TE KLEIN. WEL AAN DE TIJD DAARNA, EN AAN DE SFEER DIE ER HING. WE BADEN ELKE AVOND VOOR HET SLAPEN SAMEN MET ONZE OUDERS: 'NOOIT MEER OORLOG, LIEVE HEER'. ETEN WAS OOK HEEL BELADEN. JE

BORDJE LEEGETEN, DESNOODS ONDER DWANG. EN VOORAL ALTIJD DANKBAAR ZIJN DAT ER SOWIESO WAT TE ETEN WAS! UIT NIEUWSGIERIGHEID BEN IK ZOEK GEGAAN NAAR LITERATUUR OVER DIE ANGSTIGE JAREN. IK WIST DAT MIJN MOEDER EEN 'VERBODEN' KAST HAD IN DE KAMER BOVEN DE POORT MET HET GOUDEN PLAFOND. DAAR MOCHTEN WIJ NIET KOMEN. EEN BOEKENKASTJE MET RECHTS EN LINKS GLAS-IN-LOOD-DEURTJES. DIE WAREN AFGESLOTEN. TOEN IK WIST WAAR HET SLEUTELTJE VERSTOPT LAG BEN IK HET STIEKEM GAAN ZOEKEN. IK DENK DAT IK TOEN EEN JAAR OF 14 WAS. IK WAS IN SHOCK. WAT MIJ NU NOG BIJGEBLEVEN IS, WAS HET ONTHUTSENDE BOEK: MONI DANIELLA. GESCHREVEN DOOR KA-TSENIK 135633. HIERIN WORDEN EXPERIMENTEN BESCHREVEN DIE OP JONGE VROUWEN WERDEN UITGEVOERD. VERDER VOND IK VEEL ILLEGAAL GEDRUKTE BOEKJES EN BLAADJES, PAMFLETEN ENZ. MIJN MOEDER HEEFT ALTIJD ALLES MET ARGUSOGEN BEWAAKT. DE DOOS MET 'OORLOGSSPULLEN' IS NOG IN HET BEZIT VAN ONZE FAMILIE. HIERONDER NOG EEN CITAAT VAN JOS VERSTRAETEN. OP BL. 30 SCHRIJFT HIJ: 'TANKS EN AUTO'S ROLLEN GESTAAG OVER DE NOODBRUG DE STAD IN, DIE NU GEHEEL IN GEALLIEERDE HANDEN IS.' DE NOODBRUG LAG OP EEN STEENWORP VAN ONS HUIS. HET IS IN MIJN BELEVING ALSOF ER EEN LEGPUZZEL WORDT VOLTOOID. NAAST ALLERLEI -BEKNOPT- VERSLAGEN GELEZEN TE HEBBEN TROF MIJ HET VOLGENDE STUKJE: HET IS EEN UITGEKNIPT BERICHT UIT EEN PLAATSELIJKE KRANT VAN 26 OKTOBER 1944: 'WESTWAARTS, IN DE GRENSSTREEK, ONDER ZUNDERT EN ACHTMAAL, KRIJGEN DE AMERIKAANSE TIMBERWOLVES HUN VUURDOOP. HUN OPMARS START HIER. DE MILITAIREN VAN DE 104^E INFANTERIEDIVISIE KOMEN DAAR METEEN MIDDEN IN DE GEVECHTEN TERECHT. DE TIMBERWOLVES ZIJN MANNEN VAN 18 OF 19 JAAR OUD. ZE KOMEN RECHT VAN DE MIDDELBARE SCHOOL.

* OIGINEEL VERSLAG, GEVONDEN IN EEN OUDE DOOS

EN NOG DOOR NIEMAND GELEZEN.

EEN LANDVERRADER - GENAAMD DE KIN - WERD OP KLAARLICHTE DAG 'S MIDDAGS OM DRIE UUR IN DE KERKSTRAAT, (TERWIJL HIJ MET ZIJN VROUW AAN 'T WINKELLEN WAS), DOOR TWEE ONBEKENDEN NEERGESCHOTEN. DE BOSSCHENAREN FELICITEERDEN ELKAAR MET HET OVERLIJDEN VAN DEZE PERSOON EN ZEIDEN: 'HIJ IS NIET DOOD, HIJ IS KAPOT.' 'S AVONDS KWAM DE REACTIE VAN DUITSE ZIJDE: FIETSEN WERDEN GEVORDERD, ER KWAMEN AANPLAKBILJETTEN OP DE PANDEN: 'EEN VOORAANSTAAND PERSOON IS GEDOOD EN ER ZULLEN ZES NEDERLANDERS GEFUSILLEERD WORDEN.' VOLGENS MEDEDELINGEN UIT GOEDE BRON MOETEN HET ER VEEL MEER GEWEEST ZIJN. ALLE BURGERS OM ACHT UUR BINNEN, EN DAT BEGON AL IN DE ZOMERMAANDEN VAN 1944. VERVOLGENS KWAM HET BEVEL DAT ALLE MANNEN OM 7 UUR 'S MORGENS OP ZONDAG BIJ HET STATION AANWEZIG MOESTEN ZIJN MET SCHOP EN PIKHOUWEEL. NIEMAND GING...

IK ZEI TEGEN EEN VAN MIJN TWEE KNECHTS: 'ZET DE BEL MAAR AF, DE VOORDEUR OP SLOT, HET ACHTERRAAM DICHT, EN BLIJF MAAR FIJN IN BED LIGGEN. ONDER HET GENOT VAN EEN SIGAAR, BOEK, EN NIET TE VERGETEN DE ONAFSCHEIDELIJKE RADIO IN MINIATUURVORM. DE ANDERE KNECHT WAS ONDERGEDOKEN. DAT WEET DE KANTOORJUFFROUW WEL. ZIJ WARMT ZICH NU BIJ DE KACHEL. VOLGENS HAAR VERHAAL WAS ER ONTZETTEND GEVOCHTEN,

HEEL VEEL VERNIELD EN HET VEE LIEP DOLENDE ROND. ZE BRACHT AARDAPPELEN MEE EN VLEES VAN GEDOOD VEE, WAT HEEL GOED VAN PAS KWAM.

ZO DIRECT GAAN WE WEER AAN 'T WERK OM TE ZORGEN DAT WE EEN GOEDE SLAAPGELEGENHEID KRIJGEN EN MENIG MEUBELSTUK MOET VERSJOUWD WORDEN. MAAR VELE HANDEN MAKEN LICHT WERK. IK BEWONDER DE FAMILIE PIJNENBURG DIE ONDANKS DE GRANATENREGEN MET HUN KENNISSEN HARDNEKKIG OP 'T BOVENHUIS BLIJVEN ZITTEN. HET IS SPELEN MET JE LEVEN. EÉN VOLTREFFER DIE RAAK IS EN ZE ZIJN DOOD. EN DAN DE EVACUEES... WAT HEBBEN DIE MENSEN FIJN KUNNEN UITRUSTEN ONDANKS DE VOORTDURENDE GRANATENREGEN. ENIGE VAN HEN WAREN ZIEK EN HADDEN KOORTS. HAASTIG HEEFT MEN ALLES MEE MOETEN NEMEN. ZE HEBBEN DAN OOK ONTZETTEND VEEL MEEGEMAAKT EN GINGEN DE VOLGENDE DAG AAN 'T VERTELLEN:

'WEKENLANG MET ZESTIG MENSEN DAG EN NACHT IN EEN KLEIN KELDERTJE, WAAR JE NAUWELIJKS IN ZITTEN KON. EN RONDON HEN ALLES OORLOGSGEWELD, KAPOTTE EN AFGEBRANDE HUIZEN, STUKGESCHOTEN BOMEN EN OMWOELDE AARDE, OORVERDOVEND LAWAAI VAN TANKS. DIE KONDEN VOLGENS HEN BLAFFEN EN JANKEN. DE MOFFEN HADDEN ZICH IN BERLICUM INGEGRAVEN EN HET DORP ZOU MET DE GROND GELIJKGEMAAKT WORDEN. OOK SCHIJNDEL, DAT EERST IN HANDEN WAS VAN DE ENGELSEN WAS NU WEER IN DUITSE HANDEN. VAN NULAND MOEST NIETS MEER OVER ZIJN. VAGE BERICHTEN KWAMEN BIJ ONS BINNEN. O, WAT DUURDE DIE BEVRIJDING TOCH LANG. ZOUDEN WE NOOIT MEER UIT DEZE HEL KOMEN? ZELFS BABY'S DOORNAT VAN DE REGEN, BEDDENGOED, NAT EN VUIL...ENZ.' NOG MEER VERHALEN: 'WE HADDEN THUIS EEN HELE VEESTAPEL, HONDEN, KANARIEPIETEN EN KONIJNEN.

OOK HADDEN WE NOG EEN KAT DIE UIT DE VLAMMENZEE GEVLUCHT WAS. HET DIER WAS EVEN BANG VAN HET ENGELSE GEBULDER ALS VAN HET DUITSE. ZEULEND MET BEDDENGOED, FIETSEN, KINDERWAGENS EN KLEINE KINDEREN. EN DIT ALLES IN DE STROMENDE REGEN. ALLES MOESTEN ZE ACHTERLATEN. VERNIELD, VERBRAND EN OVERGELATEN AAN DE PLUNDERING VAN DE MOFFEN.' DE FAMILIES H. EN T. KWAMEN ONTDAAN EN HUILEND BIJ ONS VRAGEN OM ONDERDAK. ZE KREGEN VALERIAAN EN WARME THEE. ZO KREGEN WE DE BERLICUMERS ER OOK NOG BIJ. FIJN DAT ZE VLEES EN AARDAPPELEN MEEBRACHTEN. EEN POT VOOR ZEER VELEN DIE AVOND, WAAR WE ZEER VAN GENOTEN. ZO KONDEN WE EVEN HET OORLOGSGEBEUREN VERGETEN, MAAR OOK DOOR 'T HARDE WERKEN. 'S AVONDS ZATEN WE ALLEN WEER HEIMELIJK BIJ DE RADIO EN HOORDEN WE HOE ZWAAR DE STRIJD WEER WAS. WE VOLGDEN EEN EN ANDER TERWIJL DE GRANATEN VIELEN. IK ZAL TRACHTEN WAT TE VERTELLEN VAN DE GEBEURTENISSEN. OP EEN ZONDAGMORGEN OM ZES UUR GINGEN WE AAN 'T WERK MET ZAKKEN ZAND, KISTEN EN BEDDEN. WE BESLOTEN EEN GOEDE KELDER TE MAKEN. DE BESTAANDE KELDER WERD EXTRA GESTUT, EEN NOODUITGANG GEMAAKT, ZANDZAKKEN, BARRICADEN OP EN OM DE KELDER. WE HEBBEN GEWERKT ALS PAARDEN. JAMMER DAT IK ALLEEN MET DE HEER L. WAS. DE ANDERE MENSEN (DIE LATER VAN DE KELDER PROFITEERDEN) BLEVEN WEG TOEN ER GEWERKT MOEST WORDEN. ZE ZATEN HUN ZENUWEN WEG TE SPOELLEN MET DE NODIGE BORRELS. WE HADDEN EEN GOEDE COMBINATIE: EEN DRANKHANDELAAR EN EEN TABAKSFABRIKANT. DE LAATSTE WAS IKZELF. 'S AVONDS FILMVOORSTELLING, GRAMMOFOONMUZIEK EN VOORDRACHTEN. EN DIT ALLES TERWIJL DE GRANATEN BIJ HONDERDEN NEERPLOFTEN. EEN EXPLOSIE IN DE OPEN LUCHT. MAAR, O SCHRIK, EEN TWEEDE EXPLOSIE VOLGDE. IK HIELD M'N HOOFD VAST. GLAS, DAKPANNEN, PUIN, ALLES KWAM NAAR BENEDEN. EEN KOP VAN EEN GRANAAT VLOOG DE KOFFIEBRANDERIJ IN, EN SLOEG DE DEUR AAN FLARDEN. IK HEB EEN STUK HOUT ALS AANDENKEN BEWAARD. DE VUILE MOFFEN HADDEN GRANATEN MET SPRINGSTOF OP DE RUITEN GELEGD. NADAT WE WEER WAT GEKALMEERD